

De heilige Lutgart als ‘patrones van Vlaanderen’

Evolutie van een religieus symbool van de Vlaamse identiteit in de 19de en 20ste eeuw ^(°)

LIEVE GEVERS

Lutgart neemt als vrouw en heilige symbolisch een belangrijke plaats in in de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Ze stak als ‘patrones van Vlaanderen’ die andere vrouwelijke heilige, Onze-Lieve-Vrouw-van-Vlaanderen, naar de kroon. Ze vormde de sacrale evenknie van dat andere, maar dan meer heidens-Germaans symbool van de Vlaamse vrouwelijkheid, Rodenbachs Gudrun.¹ Met de vraag of de eretitels die haar lange tijd door katholieke Vlaamsgezinden werden toegedicht, berusten op een correcte interpretatie van haar *vita* willen we ons in deze bijdrage niet bezighouden. Guido Hendrix heeft die vraag op basis van zijn deskundigheid inzake de *vita Lutgardis* overigens al op overtuigende wijze beantwoord. De bewering dat Lutgart geen Frans zou hebben gekend en die taal ook niet zou hebben willen leren, dient, zoals wel vaker gebeurt met tot symbolen verheven figuren, naar het rijk van de fabelen te worden verwezen.² Wellicht zegt die Vlaamse verering voor haar figuur dus meer over de Vlaamse beweging zelf dan over deze middeleeuwse heilige. Het is precies op die Vlaamse beweging dat ik mijn aandacht wil richten en meer bepaald op de evolutie die de Lutgardisverering in haar schoot heeft gekend.

De aanzet: Bormans en Gezelle

Niet toevallig zijn de eerste tekenen van die verering omstreeks 1860 te vinden. De Vlaamse beweging, die kort na 1830 uit het enthousiasme van de Belgische omwenteling was ontstaan, ontgroeide toen haar kinderschoenen. Ze ging op zoek

(°) Tekst van een toespraak gehouden bij de opening van de tentoonstelling ‘Lutgart van Tongeren en Vlaanderen’ in de Bibliotheek van de Faculteit Godgeleerdheid, Leuven, 3 december 1999.

1. De Vlaamsgezinde studentenleider en schrijver Albrecht Rodenbach (1856-1880) schreef in 1878 het romantische drama *Gudrun*. Het werd na zijn voortijdige dood in 1881 gepubliceerd: F. BAUR, *Albrecht Rodenbach. Verzamelde werken*, 3 dln., Tielt-Den Haag, 1956-1960; M. DEBRUYNE en L. GEVERS, *Kroniek van Albrecht Rodenbach*, Brugge, 1980.

2. G. HENDRIX, *Ontmoetingen met Lutgart van Tongeren, benedictines en cisterciënzerin (1182-1246-1996)*, dl. 6: *Jeugd en Benedictijnse periode van Lutgart, Vlaamse heilige die de Franse taal niet wilde kennen*, Leuven, 1999 (Jaarboek van de Gilde van Sint Lutgart), pp. 47-51.

naar een eigen identiteit, toen nog een Vlaams-Belgische identiteit. Eigen symbolen helpen zulke identiteit bevestigen. Het was de Luikse hoogleraar, classicus en taalkundige Jan Hendrik Bormans, behorende tot de eerste generatie van taalminnaren onder wie we ook figuren vinden als Jan Frans Willems en Jan Baptist David, die de zaak aan het rollen bracht. Hij ontdekte in 1840 een berijmde Middelnederlandse vertaling van het leven van Lutgart en publiceerde die in 1857 in *De Dietsche Warande*, een tijdschrift waarmee de Nederlandse katholieke taalkundige en kunstcriticus Jan Alberdingk Thijm een cultuuruitwisseling nastreefde tussen Noord en Zuid. Bij de passage waaruit de Fransonkundigheid en Dietsgezindheid van Lutgart moest blijken voegde Bormans een voetnoot met het voorstel om “haar tot patroonesse der Dietsche tael- en letterkunde (te) verkiezen en midden in onze banier (te) plaetsen”.³ De Luikse hoogleraar was immers niet enkel zijn moedertaal maar ook zijn godsdienst genegen.

Zijn voorstel viel in goede aarde bij de Brugse priester Guido Gezelle. Gezelle was een vriend en geestesgenoot van Bormans en stond in die tijd in drukke correspondentie met de Luikse hoogleraar.⁴ Hij was zich volop aan het ontpoppen als de meeste gezagvolle protagonist van de West-Vlaamse school, een door priesters geleide en particularistisch getinte taalbeweging die in de jaren 1850 in West-Vlaanderen op gang kwam en die, mee als antwoord op het toen opkomende liberaal-antiklerikale flamingantisme, de eenheid van volkstaal en religie beklemtoonde. Het behoud van het ene werd gezien als een garantie voor het behoud van het andere. Toen Bormans zijn voorstel lanceerde was de jonge West-Vlaamse priester leraar aan het klein seminarie van Roeselare en bereikte dat leraarschap een hoogtepunt. Gezelle was sedert 1853 in Roeselare benoemd en werd in 1857 aangesteld tot titularis van de poësisklas. Zijn lessen lieten een diepe indruk na op vele leerlingen van die wonderklas van 1857-58, tot wie ondermeer Eugeen Van Oye en Hugo Verriest behoorden. Tegen de bestaande classicistische onderwijs-traditie in, verpakte Gezelle in zijn lessen de taal niet in stijl- en spraakkunstregels. Bij het lezen van literaire teksten wilde hij zijn leerlingen vooral leren observeren en aanvoelen om zo zijn eigen taalkundigheid en creativiteit op hen over te dragen. Hij bracht hen waardering bij voor het oude Middelnederlands en voor hun eigen nog sterk daarop gelijkende gewestspraak en hield hen deze oude en gewestelijke

3. A. BUSSELS, West-Vlaanderen, de bakermat van de verering van Sinte Lutgart als patrones van Vlaanderen, in: *Sinte Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 11, 1968, nr. 1, pp. 6-16; A. DEBOUTTE, A. BUSSELS en G. HENDRIX, *Sint Lutgart. Patrones van Vlaanderen*. Kataloog tentoonstelling Brugge, 17-25 augustus 1974, Brugge, 1974, pp. 15-17; G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 7: *Vlaamse Lutgartkunst na de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 1999, pp. 1-2.

4. P. HESSMANN, De briefwisseling Bormans-Gezelle, in: *Gezelliana*, jg. 1, 1970, pp. 28-48.

taalschat voor als een spiegel van de christen-Vlaamse volksziel, zoals ze volgens hem door God geschapen was. Precies in dit jaar publiceerde de bezielende leraar ook zijn eerste literaire werken, *Kerkhofblommen* en *Dichtoefeningen*...⁵

Gezelle wilde zijn poëzie ten dienste stellen van de herkerstening van de maatschappij, als onderdeel van de neogotische kunstbeweging waarvan hij een fervent aanhanger was. Hij wilde in het bijzonder de jongeren betrekken bij de christen-Vlaamse herstelbeweging die hij op gang wilde brengen. In het voorwoord van zijn bundel *Dichtoefeningen*, verschenen in 1858, richtte hij zich in het bijzonder tot wat hij noemde de “*studerende jonkheid*”. Op haar stelde hij zijn hoop “*om sterker de hand te slaan en gesloten te houden aan al wat nog Vlaams is: aan Vlaamse taal en Vlaamse zeden, aan Vlaamse, dat is katholieke godsdienst en christene godvruchtigheid*”.⁶ Van in zijn Roeselaarse tijd droomde Gezelle ervan om met de meest literair-begaafden van zijn leerlingen een christen-Vlaamse dichtschoon te vormen. Hij zou dat plan aanhouden nadat hij in 1860 Roeselare verliet. In 1862, kort na het verschijnen van de bundel *Gedichten, Gezangen en Gebeden*, stelde hij aan zijn vriend Van Oye voor om zich samen met enkele andere oud-leerlingen en jonge dichters uit West-Vlaanderen te verenigen in een Sint-Lutgardisgilde. Het zou de eerste Vlaamslievende vereniging geworden zijn die onder de naam van deze heilige werd opgericht. Gezelle had bij die op te richten gilde geen genootschap voor letteroefening en welsprekendheid op het oog in de traditie van de rederijkers, maar een broederschap naar middeleeuws model die zich zou toeleggen op de studie van de oudere cultuurvormen. Ze zou naar Gezelles idee jaarlijks een almanak uitgeven.⁷ Ze zou ... want uiteindelijk werd zijn plan nooit gerealiseerd, ook omdat zijn oud-leerlingen toen reeds al te zeer verspreid waren.

Nieuwe initiatieven in het kader van de katholiek-Vlaamse mobilisatie na 1870

Het idee van de oprichting van een gilde met de naam van of onder bescherming van Lutgart was evenwel gelanceerd en zou opnieuw opgenomen worden door jongere generaties West-Vlamingen die in Gezelle hun lichtend voorbeeld bleven

5. L. GEVERS, *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de katholieke Vlaamse studentenbeweging*, Leuven, 1987, pp. 42-43.

6. L. GEVERS, *Bewogen jeugd [...]*, l.c.; *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken*, dl. 1, Amsterdam, 1930, p. 4.

7. A. VIAENE, *Gezelle's Sinte Lutgardisgilde*, in: *Biekorf*, jg. 51, 1950, pp. 211-213; P. COUTTENIER, *Sint-Lutgardisgilde*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 2754.

zien. Het leidde kort na 1870 enerzijds tot de oprichting van de Gilde van Sinte Luitgaarde, anderzijds tot het ontstaan van een katholieke Vlaamse studentenbeweging in West-Vlaanderen. Beide initiatieven dienen te worden gezien tegen de achtergrond van de sterk toegenomen polarisering die zich vanaf 1870 in het Belgische politieke leven voltrok. De klerikaal-antiklerikale tegenstelling had ook haar weerslag op de Vlaamse beweging en ondermijnde de overwegend onpartijdige traditie van die beweging. Tegenover de militante, door Vuylsteke geïnspireerde leuze 'Klauwaart en geus' leek de uitvoering van Gezelles ultramontaans-Vlaamsgezinde programma nu meer dan ooit geboden. De katholieke Vlaamse beweging begon vanaf nu aan de systematische opbouw van haar eigen cultuur- en strijdverenigingen.

De Gilde van Sinte Luitgaarde

De Gilde van Sinte Luitgaarde ging van start in 1874 onder leiding van Adolf Duclos. Het was een vereniging waarin de West-Vlaamse beweging uiteindelijk een structurele neerslag kreeg. De leden waren vooral West-Vlaamse priesters en collegeleraars, met nu het Brugse Sint-Lodewijkscollege als epicentrum rond de inspirerende figuur van Leonard Lodewijk De Bo, de samensteller van het in 1873 verschenen *Westvlaamsch Idioticon*. De eerste bekommernis van de vereniging ging uit naar de verdediging van de rechten van het West-Vlaams binnen de algemene Nederlandse taal. De onmiddellijke aanleiding tot de oprichting lag overigens in de aanval die Jan Nolet de Brauwere van Steeland in de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde tegen de West-Vlaamse particularisten had gelanceerd. De vereniging nam ook de redactie waar van *Rond den Heerd*, het taal- en volkskundig weekblad waarmee Gezelle al in 1865 begonnen was maar dat in 1870 was overgenomen door Adolf Duclos. Hoe sterk de vereniging ook voortbouwde op plannen en ideeën van Gezelle, toch zou 'de meester', tot spijt van Duclos, geen enkele vergadering bijwonen. De Gilde van Sinte Luitgaarde zou ook geen lang leven beschoren zijn. Er werden slechts vier algemene vergaderingen belegd, de eerste in 1874, de laatste in 1878. Door de oprichting van het Davidsfonds in 1875 en de vorming van plaatselijke afdelingen van dit katholieke cultuurfonds was de vereniging van de zogenaamde Luitgaardemannen al snel over haar hoogtepunt heen. Latere pogingen om ze herop te richten mislukten.⁸ Toch zou de particularistische Gilde, ondanks haar korte bestaan, het idee van de band tussen Lutgart en de Vlaamse beweging versterken, niet alleen door haar naam, maar ook door de ontwikkeling van enkele belangrijke

8. P. COUTTENIER, *Gilde van Sinte Luitgaarde*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 1320-1321; G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 7 [...], pp. 4-8.

ondersteunende symbolen. Op de laatste vergadering van de gilde in 1878 werd voor de eerste maal een Luitgaardelied gezongen, op tekst en muziek van de West-Vlaamse collegeleraars Jozef Samyn en Jozef Duclos, de broer van voorzitter Adolf.⁹ Deze laatste liet bovendien voor de gilde een Lutgartprentje maken, een door Florimond van de Poele bewerkt “*sanctje*” van Sint Luitgaarde in neogotische stijl, de stijl van de christelijke herstelbeweging.¹⁰

De katholieke Vlaamse studentenbeweging

De katholieke Vlaamse studentenbeweging vormde een tweede en zeker niet minder belangrijke verbindingslijn tussen Gezelles aanzet tot verering van Sint Lutgart en de veralgemening ervan in de Vlaamse beweging. Vele West-Vlaamse collegeleraars werkten in de jaren 1870 verder in het spoor dat Gezelle voor hen had getrokken. In het bijzonder Hugo Verriest bracht, toen hij op zijn beurt leraar geworden was in het klein seminarie van Roeselare, Gezelles boodschap op inspirerende wijze aan zijn leerlingen over. Hij wist de leerlingen in enkele sterk mobiliserende toespraken van 1872 en 1873 aan te sporen om de strijd met het antiklerikale flamingantisme aan te binden en zich te engageren voor de wederopbouw van het ware, authentieke Vlaanderen, trouw aan het verleden, de religie en de *Volksgeist*. Geen nieuw volk, geen ander volk, dat volk moest herleven.¹¹

Gehoor gevend aan die oproep, richtten Amaat Vyncke en Zeger Maelfait en enkele medeseminaristen in oktober 1873 in het groot seminarie van Brugge de Gilde van de West-Vlaamse gebroeders op, die later werd herdoopt tot West-Vlaamse Gilde of Vlaggegilde. Het initiatief was sterk geïnspireerd door de Sint-Lutgardisgilde die Gezelle met weinig succes in het begin van de jaren 1860 had willen tot stand brengen. De West-Vlaamsche Gebroeders namen Sint-Lutgardis als patroonheilige en kozen als kenspreuk het Gezelliaanse vers “*Met 't kruis in top, zo varen wij ten hogen hemel op*”. In navolging van de oude Sint-Lutgardisgilde vatten ze bovendien het plan op een almanak uit te geven. Deze *Almanak voor de leerende jeugd van Vlaanderen* verscheen voor het eerst met nieuwjaar 1875. Hij zette in met een artikel over het leven van Lutgart omdat de bekendheid van de Vlaamsgezinde jongeren met deze heilige toen nog lang geen vanzelfsprekendheid was: “*o leerende jeugd van Vlaanderen*” schreef Vyncke in zijn *Almanak*, “*wij en*

9. BLAUWVOET, Luitgaardelied, in: *Sinte Lutgart. Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 7, 1963, nr. 1, pp. 45-48.

10. G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 2: *Van Belgische Sainte Lutgarde naar Vlaamse Sint-Lutgart*, Leuven, 1999, pp. 319-330.

11. L. GEVERS, *Bewogen Jeugd [...]*, pp. 65-72, ook voor de volgende alinea.

weten juist niet of Sinte Luitgaarde bij Ulieden bekend staat, vereerd en gevierd is als Beschermheilige der Vlaamse Taal- en letterkunde. Is zij het niet, zij dient het toch te zijn, en wij durven verhoppen dat gij het van nu voort afzult doen”.¹² Om de verering voor Lutgart te bevorderen werd in de volgende *Almanak voor 1876* het voor de Gilde van Sinte Luitgaarde ontworpen neogotische prentje afgedrukt met daarbij de tekst van een wellicht door Vyncke geschreven gebed ter ere van Lutgart waarin de jongeren nog eens uitdrukkelijk werd duidelijk gemaakt voor welk Vlaanderen zij zich met de hulp van Lutgart dienden in te zetten: “bescherm het Vlaamse land van alle kwaad en ongeval” werd aan Lutgart gevraagd “vraag en bekom voor het Vlaamsche volk dat het zou mogen zijn Rooms-katholiek geloove vierig blijven bewaren; behoud onze moedertaal vrij van allen vreemde invloed, en verleen ons door uw machtige voorspraak dat al die de Vlaamse letterkunde beoefenen het zouden doen tot meerdere eere en glorie Gods, tot verheffing van onze Moeder de Heilige Kerk, en tot herstichting van het Vlaams volk.”¹³

Met het verschijnen van de *Almanak* in 1875 was de beslissende stoot gegeven voor het ontstaan van de katholieke Vlaamse studentenbeweging. Vanaf Pasen van dat jaar zouden de West-Vlaamse Gebroeders in het verlengde daarvan beginnen met de publicatie van het driemaandelijks scholierentijdschrift *De Vlaamsche Vlagge*, dat eveneens onder bescherming van Sint Lutgart werd gesteld en tot 1933 zou blijven verschijnen.¹⁴ In juli 1875 leidde de verhoogde Vlaamsgezinde strijdvaardigheid van de scholieren, die zichzelf onder invloed van Consciencies *Kerels van Vlaanderen* tot blauwvoeters hadden herdoopt, tot het eerste conflict van de beweging met de overheid, gekend als ‘de groote stooringe’ in het klein seminarie van Roeselare.¹⁵ De beweging breidde zich snel uit naar andere provincies en zou tot haar ondergang in de jaren dertig een onschatbare rol gaan spelen in de Vlaamse beweging, soms als motor van taalwetgeving en politiek, in andere periodes meer als mobiliserings- en vormingskanaal voor de Vlaamse leiders van morgen. Het waardepatroon van de studentenbeweging bleef gedurende haar hele bestaan gekenmerkt door de onafscheidelijke tandem, Vlaams en katholiek, zij het

12. W.V.G., Tot de goedwillige lezers, in: *Almanak voor de leerende jeugd*, jg. 1, 1875², pp. 6-9; L. VOS en L. GEVERS, *Dat volk moet herleven. Geschiedenis van het studententijdschrift De Vlaamsche Vlagge*, Leuven, 1976, pp. 15-18.

13. BLAUWVOET, Sinte Lutgart. Bij de bronnen van de blauwvoeterij, in: *Sint Lutgart. Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 8, 1964, nr. 3, pp. 26-29 en jg. 10, 1966, nr. 1, pp. 10-16; G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 2 [...], pp. 330-336.

14. L. VOS en L. GEVERS, *Dat volk [...]*.

15. L. GEVERS, *Bewogen Jeugd [...]*, pp. 72-79.

dat de ultramontaanse strijdvvaardigheid waarvan de West-Vlaamse Gebroeders hadden blijk gegeven, wel afzwakte in de volgende decennia.¹⁶

De verering voor Sint-Lutgart bleef evenwel onverkort gehandhaafd. Lutgart werd voor de jongeren een vertrouwde heilige op wiens voorspraak en bescherming ze steevast meenden te kunnen rekenen. Ze werd gekozen tot patrones van lokale en provinciale studentenbonden, zoals bijvoorbeeld van de in 1889 opgerichte overkoepelende gouvwbond van West-Vlaanderen.¹⁷ Lutgart werd als vanzelfsprekend ook de patroonheilige van de katholieke Vlaamse meisjesbeweging, toen die kort voor de Eerste Wereldoorlog van start ging.¹⁸ De collegeoverheid stond doorgaans met sympathie tegenover die verering voor de Vlaamse heilige, tenzij dan op conflictmomenten, wanneer Vlaamsgezinde studenten op Lutgart een beroep deden als een teken van verzet en protest. Zo konden zich spanningen voordoen als leerlingen ostentatief het prentje van Lutgart op hun lessenaar legden, als ze op de feestdag van de heilige op 16 juni hun zondagse kleren aantrokken en een leeuwenspeldje opstaken, als ze het beeld van Lutgart op die dag tooiden met bloemen.¹⁹ Maar dikwijls was Lutgart ook een bron van religieuze inspiratie voor de jongeren, zoals blijkt uit hun literaire werkjes die ze voorbrachten op de vergaderingen van hun studentenbond of die ze publiceerden in één van de Vlaamsgezinde scholierentijdschriften. De studentenbeweging droeg er zo in belangrijke mate toe bij dat Lutgart de patrones werd van de gehele katholieke Vlaamse beweging

Van patrones van de Vlaamse beweging naar patrones van Vlaanderen

Die beweging vond vanaf omstreeks de eeuwwende aanhang bij bredere lagen van de bevolking zowel door haar verbinding met de christen-democratie als door de voortschrijdende communautarisering van de Belgische samenleving. Schrijvers zoals Hector Claeys, destijds een goede vriend van Albrecht Rodenbach, en

16. L. VOS en L. GEVERS, *De identiteit van de katholieke Vlaamse studentenbeweging* in: *Huldeboek André Demedts*, Kortrijk, 1977, pp. 127-136; L. GEVERS en L. VOS, *Katholieke Vlaamse studentenbeweging*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 1658-1679.

17. L. GEVERS, *Bewogen jeugd [...]*, p. 221.

18. A. DOSFEL-TYSMANS, *De katholieke Vlaamse meisjesbeweging*, Gent, 1924, pp. 38-41. In 1923 verscheen een Lutgardisnummer in *Gudrun*, het tijdschrift van de katholieke Vlaamse meisjesbeweging.

19. A.T. VAN BIERVLIET, Sint Lutgart in 'De Vlaamsche Vlagge', in: *Sint Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 17, 1975, nr. 2 pp. 24-31 en nrs. 3 en 4 pp. 33-49; L. VOS en L. GEVERS, *Dat volk [...]*, p. 116; L. VOS, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S.*, Leuven, 1982, dl. 1, p. 75 en p. 296; dl. 2, pp. 79-80; G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl 7 [...], pp. 9-12.

priester-dichter Jan Hammenecker, bevorderden in de eerste decennia van de twintigste eeuw met hun gepopulariseerde levensbeschrijvingen de kennis over en de verering voor de heilige bij het Vlaamse publiek.²⁰ Bij laatstgenoemde priester-dichter stond daarbij uitdrukkelijk een apologetische bedoeling voor ogen. Want, zo stelde hij zorgelijk, het “*moet mij van het hart dat wij niet zo hardnekkig naar Heiligheid als naar Vlaamsheid streven ... och ja, wij moeten Vlaming zijn, doch ook heilig! Vooral heilig!*”²¹ Van zijn kant werkte de Vlaamsgezinde jezuïet Desiderius Stracke in 1909 mee aan de oprichting van de Sint-Lutgart-Vereniging, een vereniging waarbij in 1914 al vierduizend leden waren aangesloten. Ze wilden door boete en gebed de voorspraak van Sint-Lutgardis bekomen, opdat het Vlaamse volk eindelijk zijn rechtmatige burgerlijke en kerkelijke gezagsdragers zou krijgen.²² Aan de werking van de gebedsbond lag dus een nauwelijks verholen kritiek ten grondslag op de houding van de Mechelse kardinaal Mercier tegenover de Vlaamse beweging, in het bijzonder op het vlak van het onderwijs.²³ In dezelfde lijn riepen de activisten tijdens de Eerste Wereldoorlog de hulp van Lutgart in om hen “*een Vlaamse aartsbisschop*” te bezorgen.²⁴

Met de doorbraak van de wettelijke eentaligheid omstreeks 1930 kon Vlaanderen zich eindelijk op de zo verhoopte rechtmatige behandeling verheugen. Lutgart evolueerde in deze periode van het interbellum van ‘patrones van de Vlaamse taal- en letterkunde’ naar ‘patrones van Vlaanderen’. Het Davidsfonds koos haar in 1931 tot beschermheilige.²⁵ Lutgart werd een geijkt symbool van de nieuw verworven Vlaamse identiteit. De katholieke Vlaamse kunstenaars die zich rond het

20. H. CLAEYS, *Leven van Sinte Luitgarde, Patrones der Vlaamsche Taal- en Letterkunde*, Pittem, 1900; J. HAMMENECKER, *Zoo zuiver als een Ooge. Over Ludgardis, Ida van Leuwen en Aleydis*, Antwerpen, s.d. [1918] en 1931. Daarna werd het leven van Lutgart nog eens apart uitgegeven: J. HAMMENECKER, *Sinte Lutgart*, Tielt, 1956; A.B., E.H. Hector Claeys en Sinte Lutgart, in: *Sinte Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 10, 1967, nr. 4, pp. 10-16; Priester-dichter Jan Hammenecker en Sint Lutgart, in: *Sinte Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 20, 1978, nr. 4, pp. 49-51.

21. Priester-dichter [...], p. 51. Hammenecker publiceerde deze tekst in mei 1923 in het Lutgart-nummer van *Gudrun*.

22. A. BUSSELS, Pater Stracke en Sinte Lutgart, in: *Sinte Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 9, 1965, nr. 3, pp. 33-44.

23. L. GEVERS, *Vertrouwen of dwang. Flaminganten, Jezüieten en bisschoppen in de strijd rond het taalregime in het onderwijs (1901-1906)*, in: R. DE SMEDT (red.), *Mechliniensia in honorem Prof. em. Dr. Constantini Van de Wiel septuagenarii*, Mechelen, 1995 (*Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, dl. 98, 1994), pp. 355-372.

24. L. VANDEWEYER, Kiezen tussen Kardinaal en Kaiser. Vlaamse katholieke activisten tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *Trajecta*, jg. 5, 1996, nr. 2, p. 145.

25. G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 2 [...], pp. 465-471.

van 1929 tot 1931 uitgegeven tijdschrift *De Pelgrim* groepeerden, kozen de heilige als thema in hun geschriften en in de diverse takken van de beeldende kunsten waarin zij actief waren.²⁶ De in 1912 met Vlaams geld in Antwerpen opgerichte Sint-Lutgardisschool spande zich tezamen met andere instellingen zoals het Heilig Graf in Turnhout of het lyceum Onze Lieve Vrouw van Vlaanderen in Kortrijk in voor de vorming van een vrouwelijke culturele en intellectuele elite in Vlaanderen die Lutgart in haar hart droeg.²⁷ Lutgart werd een veel gebruikte doopnaam. Er kwamen diverse Lutgardisliederen in omloop die met overtuiging gezongen werden in scholen en jeugdbewegingen. Vlaamsgezinde jezuïeten, naast Stracke ook Leonce Reypens, stimuleerden intussen in het kader van het Ruusbroecgenootschap de wetenschappelijke studie van de middeleeuwse heilige.²⁸

Na de Tweede Wereldoorlog

Stracke en Reypens speelden opnieuw een belangrijke rol in het heropwekken van de belangstelling voor Lutgart na de Tweede Wereldoorlog, een periode waarin de Vlaamse beweging de terugslag van de collaboratie moest verwerken. Een tijd ook waarin de katholieke en Vlaamse belangen eens te meer naar elkaar werden toegedreven door de repressie, de koningskwestie en de schoolstrijd.²⁹ De viering van het zevende eeuwfeest van de dood van Sint-Lutgart in 1946 kreeg haar beslag in een onder leiding van pater Reypens rijkelijk uitgegeven Lutgartboek.³⁰ Beide jezuïeten speelden ook een actieve rol in de oprichting in 1947 van een nieuwe Gilde van Sint-Lutgart, die haar zetel in Tongeren kreeg, in de provincie van de heilige. De Achelse trappist Amandus Bussels was er de eerste voorzitter van. Hij werd daarna opgevolgd door Alfred Deboutte en Herman Waterschoot. De vereniging kreeg sterke steun vanwege de kerkelijke overheid. De Luikse bisschop Kerkhofs werd erevoorzitter, kardinaal Van Roey nam de rol van beschermheer waar, de andere Vlaamse bisschoppen werden erelid. De Gilde kende nog een ster-

26. G. HENDRIX, *Ontmoetingen* [...], dl. 2 [...], pp. 351-393.

27. M. HANSON, *Middelbaar onderwijs*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 2259-2262; Herdenkingsnummer Zuster Gabriel Maria van het H. Graf te Turnhout, in: *Sinte Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 2, 1958, nr. 3.

28. J. ANDRIESEN, Het Ruusbroecgenootschap, in: *Vlaanderen*, jg. 30, 1981, pp. 189-192; A. AMPE, Desideer A. Stracke en J. ANDRIESEN, Leonce Reypens, in: *Twintig eeuwen Vlaanderen*, dl. 14, *Vlaamse figuren*, Hasselt, 1976, pp. 95-98 en 197-200; Reypens-nummer van *Sinte Lutgart, Schutsvrouw van Vlaanderen*, jg. 7, 1964, nr. 4.

29. L. GEVERS en L. VOS, *Kerk en nationalisme in Vlaanderen in de 19e en 20ste eeuw*, in: R. BURGGRAEVE e.a., *Is God een Turk? Nationalisme en religie*, Leuven, 1995, pp. 52-53.

30. *Lutgartboek*, Tielt, 1946.

ke bloei in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog. In de jaren 1960 telde zij ca. 2000 leden.³¹

De naam van de nieuwe vereniging was ingegeven door Duclos' Gilde van Sinte Luitgaarde van 1874, maar haar activiteiten waren anders gericht. Doel ervan, volgens de statuten van 1950, was het verspreiden van wetenschappelijke en vrome kennis onder het volk en zo Lutgart te bevestigen en versterken in haar rol van "algemeen erkende patrones van Vlaanderen". De vereniging werd het zenuwcentrum van initiatieven die zich in de naoorlogse periode ontwikkelden op het vlak van de verering en de studie van Lutgart. Ze bevorderde de bouw van Sint-Lutgartkerken en was actief betrokken bij diverse Lutgarttentoonstellingen (Tongeren, Leuven, Brugge en Affligem). In 1957 begon zij met de uitgave van het driemaandelijks tijdschrift *Sinte Lutgart. Schutsvrouwe van Vlaanderen*, dat onlangs tot een *Jaarboek van de Gilde van Sint Lutgart* werd omgevormd.

Maar nu rees de vraag: had het geëmancipeerde Vlaanderen nog zo een behoefte aan de schutsvrouwe? In 1959 gaf de katholieke schrijfster Maria Rosseels in ieder geval te kennen dat dit niet meer zo was.³² In 1958 bracht het schoolpact pacificatie op het levensbeschouwelijke vlak. Het Vlaams-nationalisme herstelde zich van de wonden van de Tweede Wereldoorlog en reorganiseerde zich in de jaren zestig op pluralistische basis, zodat de traditionele band tussen Kerk en Vlaamse beweging minder uitgesproken werd.³³ Het Tweede Vaticaans concilie en de doorgedreven secularisering vanaf de tweede helft van de jaren zestig waren niet bevorderlijk voor heiligenverering. De grote Lutgartprijskamp die nog in het eeuwfeestjaar 1982 door de Vlaamse Toeristenbond werd georganiseerd, wees uit dat in de bekroonde werken de religieuze symboliek totaal ondergeschikt werd aan de Vlaamse symboliek. Het accent was verschoven van Lutgart als Vlaamse heilige naar heilige Vlaamse.³⁴ Maar, zoals in de inleiding van dit artikel al vermeld, ook het Vlaams karakter van de heilige wordt door recent onderzoek ter discussie gesteld. In de laatste jaren is Lutgart inderdaad, in de geest van de tijd, meer het voorwerp geworden van wetenschappelijke studie dan van verering. Haar symboolwaarde voor de Vlaamse beweging, of wat hiervan in haar traditionele vorm nog overblijft, is grotendeels verdwenen.

PROF. DR. LIEVE GEVERS
NAAMSEVEST 162, B-3000 LEUVEN

31. G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 7 [...], pp. 13 e.v.; K. BUSSELS en H. WATERSCHOOT, *Gilde van Sint-Lutgart*, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 1320.

32. M. ROSSEELS, Heilig worden: nonsens? Lutgart en de moderne mens, in: *De Standaard*, 11 juni 1959.

33. L. GEVERS en L. VOS, *Kerk en nationalisme [...]*, pp. 53-54.

34. G. HENDRIX, *Ontmoetingen [...]*, dl. 7 [...], pp. IX-XI.